

ФИФИ ФЫМЫГЭПУД, ФИ ИЕЙ ФЫМЫГЭПЦКІУ

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ
ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА
И ПРАВИТЕЛЬСТВА КЪР

1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКИ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

№27 (24.621) • 2024 ГЪЭМ ГЪАТХЭПЭМ (МАРТЫМ) И 7, МАХУЭКУ • ТЪЭМАХУЭМ ЩЭ КЪЫДОКИ • И УАСЭР ЗЫ ТУМЭНЩ •

ДЫЗЭЩЫГЪУМЭ ИКИ ДЫЗЭКЪУЭТМЭ

КЪБР-м и Ізтащхъэ КІуэкІуэ Казбек
республикэм исхэм зэрызахуыгъазэр

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и цыхухэу
пщІэ зыхуэсщІхэ!

Си лъахэгъу лъапІэхэ!

Гъатхэпэм и 8-р Къэбэрдей-Балъкъэр Респуб-
ликэм и тхыдэм кыщыгъуау гузэвэгъуэ нэхъ ин
дыдэхэм ящыщ. Илъэс 80 ипэкІэ а махуэм
балъкъэр лъэпкъыр залымыгъэкІэ я хэкум ира-
гъэкІаш, гугъуехъ куэдым пхыкІаш, щыщІэны-
гъэшхуэхэр ягуэуащ.

Дэ лъахэшэу ди щхьэр яхуодгъэщхъ залымы-
гъэмрэ хабзэншагъэмрэ я зэрнкіэ хэкІуэдэхэм,
щхьэхуимыту хамэ щыпІэ кыщыхутахэм я
гуауэмрэ гугъуехымрэ зыхыдошІэ.

Сыт хуэдиз гуауэрэ гузэвэгъуэрэ къалыкыуэ-
кІаим, балъкъэр лъэпкъыр кысэфІэщІакъым,
илъэгъуа мыгъуагъэ, игъуэа хэщыныгъэ псоми
зэрылпщІагъа Іуыгъэмрэ быдагъэмрэ хуэ-
фэщэн пщІэ хуодшІэ. Абы и гурыщІэ къабзэхэр, и
хабзэхэр, и бзэр ихъумэжыфаш икІи и адажэ хэ-
кум кыгъэзэжа нэужь гъащІэм и унэтІыныгъэ
куэдэм ехуэлэныгъэшхуэхэр щызыІэригъэхъаш.

Нобэ балъкъэр лъэпкъыр гушхуэныгъэ хэлъу
пщэдэйрей махуэм хуоплэз икІи республикэм,
Урысейм ис лъэпкъым я унагъуэ зэкъуэтым хэтү
мамырыгъэм и лъагъуэм тетү ипэкІэ макІуэ.

ШІэч кытесхъэркъым дызэщыгъумэ икІи ды-
зэкъуэтмэ, гугъуехъ псоми дазэрыпэлъэщыным,
дыщальхуа Къэбэрдей-Балъкъэры, ди Хэкур
егъэфІэкуэным хуэгъэзэу зыхуэдгъуэуыжа му-
радхэр кысзэрыдэхуэлэным.

Илъэс 80 ирокъу балъкъэрхэм
политикэ щхьэусыгъуэкІэ я хэкур
зэрырагъэбгынэрэ. 1944 гъэм гъат-
хэпэм и 8-м ахэр я щыналъэм
залымыгъэкІэ ирахуауэ щытащ.
СССР-м ЗыхъумэжыныгъэмкІэ и
къэрал комитетым ищІа унафэм
ипкъ иткІэ, Къэрал кІуэцІ Іуэху-
хэмкІэ цІыхубэ комиссариатм а
лъэпкъым ящыщ цІыху 37713-рэ
ирашат ди республикэм. Ахэр Ку-
рыт Азиерэ Къазахстанымрэ я
щыпІэ 120-м хагуэшат.

ІУЭХУР абыи кыщынатэкъым.
Къэрал унафэ хэхакІэ абыхэм я
къэралыгъуэр щымыІажу къалыгауэ
щытащ. Лейр зэи гуркъым - зэман
докІри, цІэлпхаджагъэхэр си ІэрыкІ-
хэм хуэфэщэн къалыос, захуагъэри
тепщэ мэхъуж. Балъкъэрхэм я дежи
щыкытэкъым а гъащІэ хабзэр.

А илъэсхэр хамэщІым зэрыщагъэ-
кІуам и хыбар гузэхэр кытхуи-
Іуэтжауэ щытащ балъкъэр тхакІуэ,
усакуэ, КъБР-м щэнхэбзэмкІэ щІыхъ
зілэ и лэжыакІуэ Кучинаев Ануар: «Ди
лъэпкъыр шалъхуа щыпІым ирахуауэ
щыщІа илъэсхэр сигу кыщыдри-
дэижкІэ, ноби си нэпсхэр кысфІо-
кІуэ... Ар дауэ?... Лъэпкъ псо залы-
мыгъэкІэ щыпІэм ипшыну, лажэ
ямІуэ. Си цІыхухэм я процент 15-р
фронтым Іутрэ бийм текІуэным къэ-
мылэнджауэ яужэ ит балъкъэр
лъэпкъым апухэдэ лей кІэлъыгъэ-
хэныр захуагъэтыкым. Дэ абы щы-
гъуэ, дауи, дыщыгуауэзэтыкым
Сталинымрэ Бериевэ ди щыналъэ да-
хэм, щыуэпс кылейкІэ цІэрылуэм
гугъэ гъэтылхэхэр зэрыхуалэм: абы-
хэм я мурадащ балъкъэрхэр, къэ-
рейшхэр, шэшэнхэр, нэгуэщІхэри

Лъэпкъым и гум нобэми телъщ уІэгъэ

ирахуа а щыпІэр Куржым хагъэхъэ-
ну.

Нобэ хуэдэу си нэгум щІэтщ а пщэд-
джыкыпэр. Гъатхэпэм и 8-м сыхъэти
4-хэм деж Іуэлъауэшхуэм дыкы-
зэщІигъэушауэ щытащ унагъуэм
щІэсыр. Сэ абы шыгъуэ илъэс 14 сри-
кыуатэкъым. Дэ нэхърэ нэхъ бий къэ-
ралым игъащІэм имыла хуэдэ,
НКВД-м и офицеррэ сэлэту мин
20-м щІигъум къауыкхат дыщыпсэ
жылэхэр, балъкъэритІ кыс зы сэлэтэ
е офицер кытхуэззэ. Машиношхуэ
драгуашэрт, щысхырабгъу лъэпкъ
ямІуэу кытхуэпхашэу, дызэрад-

зэу... Ауэ щыхыкІэ, а зэман дыдэм ди
адэхэр, къуэш нэхъыжхэр зауэ Іэ-
натІэм Іутт, Хэкум и щхьэхуитыны-
гъэм папщІэ лъы ягъажэу, лъы-
гъэшхуэ зэрэхъуэ, хахуагъэ яхэлъу.
Абыхэм ящыщ зыкым ягъэлъэгъуат
«Совет Союзым и Лыхъуж» цІэ лъэ-
плэр кыратыну, арщхъэкІэ, ди лъэ-
пкъыр «къэралым и епцІыжакІуэ»
кыщыалытэм, абы ипэкІэ зратам
иратауэ кыанэри, адрейхэм я Іуэхур
нэгъуэщІ зауэ орденхэмрэ медалхэм-
кІэ зэфІагъэкІауэ щытащ.

(КІэухыр 3-нэ нап.)

Балькээрхэр я ляхэм зэрырашрэ илээс 80 ирокъу

Лъэпкъым и гум нобэми телъщ улэгъэ

(Къухыр.
Пэцлэдзэр 1-нэ нап.).

Гугъут хамэ щыналъэм ушыг-сэуну. Япэ илээсхэм лъэпкъы-по куэд дрихълалаш: лъэпкъыгъэ лэнагъэ тэмэм дгъуэтыртэкъым, жуауалпынгъэ гуэр, куэд-машъэми, зыплъ къалэнхэм жыжэрэ гынэгъуу дыбгъэдагъэ-хьэртэкъым. Сэ флэмыщ къы-щыцлэх шхтэм сыщылъжыаш. Си къалэнхэр ныкъусаныгъэ-шэу зэрыгъэзэщ, жуауалпынгъэ схэлъу сызэрылажэм гулътатш. Зэман джэри, шхтэм и комсомол зэгъуэныгъэм и секретару сыхахауэ щыташ. Апхуэдэу къыкълэуащ си лъэпкъыгъэ куэдэм я лъухур: нэхъ лъэпкъыгъэ хьэлъэ дьдэхэм пэргъэуэври иужкълэ, езысхэм я пцлэмрэ щыкълэуэри кыкълэуэ, унафэщ къалэнхэри дзыхъ къы-зыуауащлар маштэкъым. Ауэ ахэр къыкълэуэр нэхъ иужы-луэклэщ...

Псэулпкъи гугъу дехъаш: къы-хуагъэфэщар баракхэмрэ кол-хоз хьэмхэм щылэ хуэныгъэ-хэмрэщ. Къызырдыджалэмкълэ, къэралым и къалэнт ипэ маэ-хэм псэулпкъи, шхынкълэ ды-къызырдыгъэпэщыну, арщхьэклэ

пцлэ зымылэжу къалыта лъэп-къым хэти елэлэнт? Карточ-кхэмкълэ цыху къэс къытхуэуэ маэзм къыдатырт гуэдэу грамм 300, фошыгъу килограмм зы-рыз, лэпкъыгъэ сыт жыхуэлэхэр тлъагъуэхьэртэкъым.

Къэрал мылкъым шыцу Къэ-захъстанымрэ Къыргызымрэ лыхъэшхуэ яутылпщырт. Вагон-хэм ярыуэ а щыплэм нашэрт ди псэуалъэхэр щытцлэ къэдгъэ-сэбэпынхъэ хуэныгъэ матери-алхэр: пхъэр, абджэр, нэ-гъуэщхэри. Абыхэм ящыцу уеблэмэ зы гыуцлэ лунэ дэ къы-тэрыхьэртэкъым, ауэ ихьуре-ягкълэ, улбанэ нэужым лэгъэ-бэгъухэр щыцлэ шхьэфэм къы-зырдытэкъым хуэдэу, къыщы-нэхурт цыплэ унафэщхэм я уней псэуалэ дэгъуэхэр, кол-хозхэм, совхозхэм, нэгъуэцлэ лухуэуащлар хэм я зыгъэлсхуэлэ еклэхэр.

Шэц зыхэмелъыр зыщ: къэрал унафэщхэм флэкла нэгъуэцлэ дэлэпыкълэуэр гугъуэлэр дэ, балькээрхэм, а хамэ щыплэм дыммылауэ щытамэ, лъэпкъ-кълэуэри къытхуэуащ. Ауэ хуабжы зыкълэуагъэкъуащ цыху къызырдыгъэуащ, псэулпэ тхуэхъуа хьэлэхэм, жылэхэм

дэххэм: къэзахъхэм, къыргызы-хэм. Ди насыпти, дэ дахъуащ зетхъэ динкълэ, тлурьлэ бэклэ, ди хабзэхэмкълэ дызыпэгъуагъэ лъэпкъхэм. Абыхэм щлэх дьдэ къагъурыуащ дэ цыхушхуэ гуэр хьэмэрэ лъэпкъ хьэрэуу дыз-рыщымытыр, атлэ дьлэпцлэ тлъа-пцлэу, лэжыгъэм, гугъуэхьым дакыпимыкълэуэ, зи псалъэм тебгъуэтэж цыхуу гъащэм ды-зэрыхьэтыр.

Нэхъыжыфлэм жиэжу зэры-щытамкълэ, япэ илээсхьым къыриуыдэу хамэщым я псэр щыщанащ абы нэхъхэм я зэхуэ-дитым нэсым, здахэм нэсым папцлэ зэпача гъуэгуанэ кы-хьым шафлэуащ цыху мини 5-р хэмьыт. Ягъэлэпхуэным пи-щлэ гугъуэхьэр псом хуэмьдэу къатэхъэлъауэ щытащ жьыкълэ-фэклэхэмрэ сабийхэмрэ. Итлани, сыт хуэдиз гугъуэхьэр хьэзэбрэ гъащэм къапыгъэтыллымы, балькээрхэм захъуэмжыфащ. Хамэщым абыхэм шагъэклэуэ-дакыым я хабзэр, я анэдэлъху-бээр, псом нэхьэр нэхьыщхъэ-жыраши, я напэр. Ахэр хамэ-щым зэрыщылэ илээс 13-м къыриуыдэу я бжыгъэр мин 40-м нагъэсыжыфат.

Ди республикэм щыпсэу ад-рей лъэпкъхэм хуэдэу, баль-кээрхэм я къару псори нобэ ирахъэлэ дэ Къэбэрдей-Баль-кээрхэм нэхьри зыужьыным, абы мамырыгъэр зауагъэрэ, зэгъ-рылуэныгъэрэ зэлэуэлэщыны-гъэрэ иллыным.

ЖЫЛАСЭ Маритэ.

Маржан и гукъэкълэжхэр

Си пашхэм ис Ульбашевэ Маржан «куэд зылъэгъуа цыху» жыхуэлэхэм зэрэщыщыр узэры-луплэу уолагуэ. И анэм и клагуэ щыхур, орденхэмрэ медал-хэмкълэ гъэцлэуащ, музейм ехьри гъуэгу тетц балькээр бэ-лэхуэгуэр. Блэклэ пэт, флыуэ илэагуэ икълэ зылъэлыплэ «Адыгэ псалъэм» су-рэт зыбжанэ къыщы-хьэри къекълэуэлэти, дэри и хьыбархэр фи пашхэ идолъхъэ.

ЗИ адэ-анэр Хэкум ирашу хэхэсу дунейм къытхъа адрей баль-кээр сабийхэм яхуэ-дэщ Маржани. И адэ-ри, анэри, абыхэм я адэ-анэхэри жиубы-дащ зэрылэпкъыу 1944 гъэм къатепсыха гуауэм.

- Си адэ Ульбашев Афар срагъэлэпхуэным щыгъуэ, япэу здашар Къэзахъстанырщ. Гъуэгу тету, мафлэгум ису, абы и адэ Ульбашев Къызылбэч маллэ. Шлэмылхъуэ, флэмыщым тлэ-лэхьэри адэклэ пашащ я гъуэгуэм. Арати, и адэм и фэпеллэу кыгъэна клагуэ лэгъуапэншэм абы и паспортыр иригъэпцлэху-ри ихъуамаш, и щылым шэху тегъэлъэдэрэ фэмрэ цлэбэмрэ я зэхуакум дэлъу. Езыр ялэщылкълэ щылым шлэлэ хуэгъуэфлыгъуэ къыщлэхуэлэхэм шагъэлэжыаш. Итлэна Кавказым зэрыщыщым, лэцым флыуэ зэрыхьыщым тлэхъыри, шынафэ утлэуэ зыгъэхъэзыр заводым пашащ. Сыт хуэдэ лэнагъэ къызырдыхьым, зыхуэй хуигъэзэфырти, унафэщ лэнагъэхэм шлэх-шлэхуэ ягъэу-вырт. 1969 гъэм колхозэт нэхьыфлэхэм я щалхъуэ Ульбашев Афар ВДНХ-м ягъэкълэуэ щыташ.

Адэклэ Маржан и анэ Хутуевэ Хэлимэт (сурэтым) и хьыбарым дыхохъэ. И адэр иужкълэ дагъэкълэуа Къыргызы АССР-ращ Мар-жан и адэ-анэм унагъуэ цызэддухуэр. Ауэ ирашым ипэклэ и цфлэклэ къахъуэ лажъэ къудейтэкъым Хэлимэт. Щоджэн-цыкълэ Алий и Линэ-трактористхэм ещхуэ, Хутуевэ Хэлимэт япэ балькээр тракторист цыхуэуэ щыташ. Уеблэмэ Къалмыкь Республикалэуэ къыри, хьыдэжъэ тракторист бригадэ яхуигъэсэнэ, езыр зытес «Универсал»-м» игъэзэшынэ яшауэ щыташ.

- Абы шыгъуэщ ди анэр япэу кхъуэхьатэм щитлысхьар, - игу къегъэкълэж Хэлимэт. - «Тхъэ, мы кхъуэхьатэр тракторым нэхь-рэ нэхьыфлыж си гугъэм», - жилауэ къалэуэтэж зылъэгъуахэм.

Совет зманым лажыгъэшхуэ зэрызэфлэхэр хэт зымыщлэ? Цыхуэхуэр мэкъуауэм къыдхуэртэкъым, Божиган къалмыкь къуажэм яша балькээр хьыдэжъэхэм мэлхэм цы трахуэ плэ-лэуэклэ яхуэлэжыаш, къызырдыгъуа псомкълэ адэлэпыкълэуащ, жыхуала бригадэри къызырдыгъуэащ. Лажыгъэр апхуэдизкълэ гугъути, зы жэщ-махуэм сыхьэтлэти жейну къахуэхуэу арат.

Иужкълэ зауэм шидэащ. Хутуевэ Хэлимэт яхэтэщ Прохлад-нэм деж щащлэ щытлым хэтэхэм. Иужкълэ нэмыцэ зэры-пхуэуахуэр зрыкълэуа гугъуэхэм къына хьэдэхэр щыщлалъхьэжи къахуэхуащ.

- Лэпкъыр ирагъэкълэ нэуж, ди анэр илээс 13-кълэ щыцлэ-гъым (шахтэм) щылэжыаш, - пещэ Маржан и гукъэкълэжхэм. - Къыргызы Республикалэуэ цылэ Къызылбэч шахтэр къалэм, иджы Бишкек жыхуэлэм, флэмыщ къыщыцлэхуэу щыташ. А щыплэуэ си адэм щыхуэуэр.

Сэри сыкълэуахуэр Къызылкъыащ. Илээсхь щыхуэу иджырей сабийхэм хуэдэу дьдэжгуну дьхуытэкъым дэ. Илээ-сым сыхьыну къыслысхьэр гуэдэ килограмми 9-рэ грамм 480-рэт. Арат лъэхъэ зэхуахъэсыныр къалэн зыщашлэ, ирашэхэм я са-бийхэм ялэхуэр. Зы жэщ-махуэм тебгуашэмэ, - грамм 26-рэ. Щлопцлэ къытхуэуэр, ауэ сз сыгъэртэкъым. Си гум зышхы-хьыжу сыкълэуащ абы къыкълэуэ. Къыргызыхэм ящыщ унафэщхэр къытхуагъуэуауэ, абыхэм дахуэлэжыуэ арати, ды-щыцлэуэклэ къыдхьыкълэуэащ, и къур кълэщлэ и псыр кълэуэ ялыгъэ щлопцхэмкълэ къыдэуэхэр. «Цыхуэ зышх хьыкълэуэащхэр къахъэ фи деж», - жралати, зыкълэуагъэтиуэ арат, сытыт ящлэуэр езыхьэми? Арати, цыхуэ зышххэм зэрахуэтыпхьэм хуэдэу къытхуэуэти.

Дин зызыхъэ, хьэжи зыщлэ Маржан блэкла гугъуыи лэуэтэжыуэ зманым зэрыхьэлъэн акыл куу зырыгъэдэлъыр нэрылэуащ. Итлани, гуауэр къыщыцлэуэ зманым къыгъэзэхуэу, ар зытэ-сыхьэхэм я псэр къаджэу къафлэщ абыхэм ябгъуытэхэм. «Тхъэм фшчымыгъэуэпцлэ» хуэхуэу хьэлъэр шьыдхьэдэмыкълэ-ри, дьлэклэ апхуэдэм къытримыгъэсэн папцлэщ.

ЧЭРИМ Марианнэ.

Къэкълэуэнум дытолажъэ, блэклар тшымыгъупщэу

Балькээр лъэпкъым поли-тикс лухуэклэ лей къытхъуэ хэкум зэрырашрэ илээс 80 ирокъу.

ГЪАТХЭПЭМ и 8-р гуауэ-шхуэ къыкълэуащ балькээр лъэпкъым и тхьдэм. Абы лъан-дэрэ илээс 80 дэжыкълэ, илэгъэ мыкълэжщ ар. Лъэп-къым гукъэкълэж хьэлъуэ игу кынаш а махуэр: дэ зыри ду-клатэкъым, зымыи я унэ-лпэпэс дгъэсатэкъым апхуэдэу лей къытхъуэ, хэкум драшым хуэдэу.

Лъэпкъыр зэрыщыту хэкум зэрырашар Сталиным иригъэ-кълэуа хьэщхьэрылуагъэм и лэужыщ. Балькээрхэм я бжы-гъэм флыуэ зэрыкълэуахуэм къыщынэмыщлэ, дэ тфлэуэ-дащ лэщылгъуэклэрэ зэтэду-хуа цэнхьабээр, фэпеллхэр, щылэклэ-псэуэклэр.

Балькээр лъэпкъым къыкълэ-жаныкълэ и бын пажэхэр щы-щлалъхъэ хамэщым щыт-хьащ хьэлъэрэ гуауэклэ гъэн-шэуэ илээс 13! Лъэпкъым и политикэ, цыху хуитынгъэхэр къызырдылаудам къыщынэ-мыщлэ, хэхэс хуа балькээрхэм къахьэлъэ-кълэрт хамэ щыплэмрэ дэ къытхуэгъэзэуэ еклэуэклэ щлэпхьаджэгъэмрэ.

Мы махуэм дигу къыдогъэкълэж, къатэхъа лейр яхуэмьшэу, гуауэм икълэ дэ нэхьыжыфлэр. Пэжщ, куэдым къагъэзэхат хэкум, ауэ хамэщым я нэгъу щыщлэуа гугъуэхьым и мычэуэу дунейм иригъэхьэжари маштэкъым, я лъапсэхьэжым гу шахуэжыну хунэмысу.

Псом япэрауэ флыщлэ яхуэсщыну сыхуэйт балькээр анэхэм, гъащлэм и хьэлъэр зышэхэхэм, лажыгъэ хьэлъэ зи фэм дэзыгъэхуахэм, бын гъэсэным зэзыгъэллэлэхэм, гъаблэм щлэблэр щыцхьыуахэм. Абыхэм бидуэ я флэщ хьурт ира-гъэбгына жэгъу папхьэр зэрагуэтыжыну, ди адэжхэм я сынхэм зэгъуэр лэ зэрыдалъэжыну.

Нобэ дигу къыдогъэкълэж нэхьыфлу къытхъэ, лъэпкъым къыкълэжаныкълэ, гуауэз тхуэхъуа пса-

лэхьэмкълэ дыкълэзыгъэхуабэу щыташэр.

Ди нэхьыжыхэр бэщэу, лъ-шэу, хэхуэу къекълэуащ. Абы-хэм я флыгъэщ дэ нэгъуэщлэ-хэм дэзэрыхьымыпсыхьар, балькээр дыкълэзырдынэжар, ди бэзмэр хабзэмрэ зэрытхуэ-мэжар. Лъэпкъым къыгъэзэ-жа нэуж, гъащлэр шэрыщлэу хуэуэн шидэзэжат. Апхуэдэу къыщлэуэащ балькээр цэнхьабээр тхьдэри. Усакълэуэм икълэуэ: «Шыгъэкълэуэм гуауи зэман хьэлъэ, ди жэгъуэр къырышым щылэжыаш!».

Илээс 80 блэжыащ абы лъэндэрэ... Ауэ илээс кълэс, гъатэхъэ и 8-м, ди лъым хэт-ци, къысэхъуэуэуэ гуауэр. Ар зэи мыкълэуэдыжын дьыркъуэу тельщ дэ щыфэм.

Пэжщ, щлэблэщлэм ищлэр-къым а гугъуэхьыуэ зыхуэуэр. Ауэ абыхэм къагъуэргъэлэуэну ди къалэнцэ ди адэжхэм я нэгъу шлэкла гугъэзэгъуэр зы-щысыр.

Дунейм захуагъэ тетти, ди хэ-кур дгъуэтыжауэ дэ къуэш адыгъхэм, урысхэм, адрей лъэпкъым ащыгъуу тэмэуэ долсэу. Къэбэрдей-Балькээрхэм зыдогъэжъэ хуитыны-гъэм и тельхъэ щыналъэ дахуэ. Ди гур хуэлэхуэ щлэжыгъуэм, зэхуэуэныгъэсфлэхэм. Дээрэфлэ-кълэуэмрэ зэрыздыжынымрэ дьхуцлэхуэу хэ-кум дьхуолажэ. Дэ бидуэ дощлэ ди хуитыны-гъэхэр шагъэлэпэлэ, ди нэхьыжыхэм пцлэ щы-хуащлэ, щлэблэм я гъуэгуэр щыцэлэуа псэуэклэ дьзэриэлэуэр.

Лышхуэ гуэрным жылат: «Блэклэм дьхуэлэма-лыншэщ, ауэ къэклэуэр ди лэмыщлэ илэщ!».

Арати, дыпсэнц, блэклар тшымыгъупщэу, флым дьыщыгъуэу ипэклэ дьылъуэ, тхуэсфлэжыуэ Урысей Федерациэм хуэдлэжыу, мамырыгъэм дри-тельхъуэ.

ЗУМАКУЛОВ Борис,

Цыхуэм и хуитынгъэхэмкълэ КъБР-м и уполномоченнэ, тхьдэ щлэныгъэхэмкълэ доктор, КъБР-м щлэныгъэхэмкълэ щыцхъэ зилэ и лэжыахуэ.

Мафлэгур къэсынуц гъатхэпэм и 9-м

«Пэжыраш къару зилэр» хэкупсэ лүэхум хыхъуэ, музейуэ къызырагъэпэща мафлэгур «Налшык» гуыцл гъуэгу вокзалым гъатхэпэм и 9-м къыщрагъэблэгъэнуш.

УКРАИНЭМ щеклукл дзэ лүэху хэхам траухуа гъэлъэгъуэныгъэм цыхухэм зыщыцагъэгъуэзэфынуш хэхум къыщыщла-гъэкл техникуми Авдеевкэрэ Марынкэрэ къыщашта дронхэм-рэ шэ зыхымыкл машинэмри.

Мы лүэхумклэ я мурад нэхъыщхьэр тхыдэр зэрадзэклыну зэрыхэтым пэцлэтынымрэ Урысейм и дзэмрэ флотымрэ я ехъулэныгъэхэр къэгъэлъэгъуэнымрэхэ.

Мазаем и 23-м, Хэхум и хуьмакълэхэм я махуэм, къежьа мафлэгур вагони 9 мэхуэ, абы километр мин 34-рэ къыклунуц иккы Урысейм и къалэ 74-м къыщыувылэнуш. Хэху заушхуэм и зэманым щегъэжьауэ ди цыхубэм ягъэлъэгъуа лыгъэмрэ хахуагъэмрэ щыхъэт тыхъуэ музейм къыщыщхьащ ди махуэхэм къыщлагъэщыжа тхыдэ дэфтэр мымащл ди къэралым и цыху цлэрылуэ куэдым зэрэхъа хъэпшыгъэхэ.

Вагон къэс лүэхугъуэ щыхъэхуэм теухуаш. «Юнармия - нэхъыфлхэм щапхъэ ятыдох» вагоном Урысейм и щыплэгъур фылуэ зэрацыхумклэ зэхъээзхуэхэр, акыл жанагъкэ зэ-пегухэр, нэгъуэщл гъэцлэгъуэн куэди шрагъэкълукл. Вагонхэм я зым лазер тир къыщыцэрагъэпэщаш. Абдеж Калашниковым и автоматыр зэрызэпкъралхьэ-зэрызэпкърэхым зыщыцагъэ-гъуэзэфынуш.

Урысейм Зыхуьмэжыныгъэмкэ и министерствэм и мафлэгур Налшык къалэм нэхушым (сыхъэти 5-м) къэсынуш. Абы ирацлэклуну лүэхухэм шладзэнуц сыхъэти 10-м. Цыхухэм лэмал ялэнуш абдеж духовой оркестрым щедлэуэну, дзэм къулыкъу щыцлэну хуейхэм зыщрагъэхьыну, губгъуэм ит зауэлэхэм я шыныгъуэхэм щыщ зылуагъэхуэн.

Зэхуэсым кърагъэблэгъэнуц жылагъуэ лэжъаклуэ цлэ-рылэхэр. «Уи Лыхъужь» лүэхум хыхъуэ, сабийхэмрэ цлалэ-гуалэмрэ лугъэщлэнуц Урысейм и Лыхъужьхэмрэ дзэ лүэху хэхам хэтхэмрэ.

«Пэжыраш къару зилэр» хэкупсэ лүэхур накъыгъэм и 8 пцлон-дэ къэралым щеклуклынуш.

БАГЪЭТЫР Луизэ.

Мы махуэхэм

Гъатхэпэм и 7, махуэу

♦ Театрым зэрыщыгъэ билетхэр зыщэ кассирым и махуэу

♦ 1960 гъэм Куба щыц жэмш Пашты Сал-мык Социалист Лэжыгъэм и Лыхъужь цлэ къыфлэуш.

♦ 1919 гъэм къалхуаш адигей тхаклуэ, усакуэ, зэдзэклаклуэ Жанэ Кърымызэ.

Дунейм и шытыклэну

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымклэ, Налшык уэш къыщешхуэнуш. Хуабэр махуэм градуси 3 - 4, жэщым градуси 2 щыхъуэнуш.

Гъатхэпэм и 8, мэрэм

♦ Цыхубэхэм я дунейпсо махуэу

♦ 1923 гъэм «Адыгэ макъ» (Адыгэ Респуб-лика) газетым и ялэ номерыр къыдэклаш.

♦ 1936 гъэм Налшык къыщыцлэхуаш Ки-ровым и цлэ зезыхъэ санаторэр.

♦ 1918 гъэм къалхуаш УФ-м шыхъэ зилэ и артисткэ, КъБР-м и цыхубэ артисткэ Си-бач Быхуэ.

♦ 1936 гъэм къалхуаш экономикэ цлэ-ныгъэхэмклэ доктор, профессор Аршъы-кыуэ Виктор.

♦ 1940 гъэм къалхуаш техникэ цлэны-гъэхэмклэ доктор, КъБКЪМУ-м и профес-сор, ШЦДАА-м и академик Каскълун Мусэ-бий.

♦ 1950 гъэм къалхуаш филологии цлэны-гъэхэмклэ доктор, профессор, ШЦДАА-м и академик Унэрокъуэ Рае.

Дунейм и шытыклэну

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымклэ, Налшык уэш къыщешхуэнуш. Хуабэр

Гъатхэпэм и 9, щэбэт

♦ 1641 гъэм къалхуаш урысей дзэ къулы-кълэуцл, контрэдмирал Черкасский Ми-хаил.

♦ 1946 гъэм къалхуаш къэфаклуэ, КъБР-м щыхъэ зилэ и артисткэ Къарэжэ Людмила.

♦ 1954 гъэм къалхуаш СССР-ми Европ-ми стлышхъэ теннисымклэ я чемпионкэ, КъБР-м физкультурэмрэ спортымклэ щыхъэ зилэ и лэжъаклуэ Батыр Фатимэ.

♦ 1956 гъэм къалхуаш къэрал лэжъаклуэ, КъБР-м и Парламентым и Унафэцл Ег-оровэ Татьяна.

♦ 1961 гъэм къалхуаш балетмейстер, КъБР-м щэнхэбзэмклэ щыхъэ зилэ и лэ-жъаклуэ Тхэмокъуэ Мартин.

Дунейм и шытыклэну

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымклэ, Налшык уэш къыщешхуэнуш. Хуабэр ма-хуэм градуси 6 - 7, жэщым градуси 3 щы-хъуэнуш.

Гъатхэпэм и 10, тхэмахуэ

♦ Урысей Федерациэм и Архивхэм я ма-хуэу

♦ Адыгэ Республикэм и Конституциэм я махуэу

♦ 1929 гъэм къалхуаш КъБР-м щыхъэ зилэ и нартыгъэкл, Социалист Лэжыгъэм и Лыхъужь Емышэ Хъэлий.

♦ 1939 гъэм къалхуаш «Адыгэ шхыны-гъухэр» тхылъыр къыдзэыгъэклэ, инже-

Рэмэдан мазэм и нэмэз щыгъуэхэр

Махуэхэр	Пщэд-джыжьыр (нэщылм щыцл/идзэр)	Дыгъэр къыщы-щлэкыр	Шэджа-гъуэр	Ичын-дыр	Ахъшэ-мыр (хэщхьэ-жыр)	Жасыр
Гъатхэпэм						
11, блыщхъэ	04.53	06.23	12.26	15.41	18.11	19.51
12, гъубж	04.51	06.21	12.26	15.41	18.13	19.53
13, бэрэжъей	04.50	06.20	12.25	15.42	18.14	19.54
14, махуэку	04.48	06.18	12.25	15.43	18.15	19.55
15, мэрэм	04.46	06.16	12.25	15.44	18.16	19.56
16, щэбэт	04.44	06.14	12.24	15.44	18.17	19.57
17, тхэмахуэ	04.42	06.12	12.24	15.45	18.19	19.59
18, блыщхъэ	04.40	06.10	12.24	15.46	18.19	19.59
19, гъубж	04.39	06.09	12.23	15.46	18.21	20.01
20, бэрэжъей	04.37	06.07	12.23	15.47	18.22	20.02
21, махуэку	04.35	06.05	12.23	15.47	18.23	20.03
22, мэрэм	04.33	06.03	12.23	15.48	18.25	20.05
23, щэбэт	04.32	06.02	12.22	15.49	18.26	20.06
24, тхэмахуэ	04.30	06.00	12.22	15.49	18.27	20.07
25, блыщхъэ	04.28	05.58	12.22	15.50	18.28	20.08
26, гъубж	04.26	05.56	12.21	15.50	18.29	20.09
27, бэрэжъей	04.24	05.54	12.21	15.50	18.31	20.11
28, махуэку	04.23	05.53	12.21	15.51	18.32	20.12
29, мэрэм	04.21	05.51	12.20	15.52	18.33	20.13
30, щэбэт	04.19	05.49	12.20	15.53	18.34	20.14
31, тхэмахуэ	04.17	05.47	12.20	15.53	18.35	20.15
Мэлыжыгъыым						
1, блыщхъэ	04.16	05.46	12.20	15.54	18.37	20.17
2, гъубж	04.14	05.44	12.19	15.54	18.37	20.17
3, бэрэжъей	04.12	05.42	12.19	15.55	18.39	20.19
4, махуэку	04.10	05.40	12.19	15.55	18.40	20.20
5, мэрэм	04.08	05.38	12.18	15.56	18.41	20.21
6, щэбэт	04.07	05.37	12.18	15.56	18.43	20.23
Къэдэр жэщ						
7, тхэмахуэ	04.05	05.35	12.18	15.56	18.44	20.24
8, блыщхъэ	04.03	05.33	12.18	15.57	18.45	20.25
9, гъубж	04.02	05.32	12.17	15.57	18.46	20.26

Гу зылытапхъэ: 1. Нэщылм шыхъэ махуэмрэ щиклыжымрэ зэхъуэклыныгъэ ягуэтынклэ хъуэнуш, мазэр къыщыуэхум елытауэ. 2. Щэращыр ухын хуейц пщэдджыжь нэмэзым и азэныр къэлуным ипэ къыхуэу.

Хьэрычэтыщлэхэр зэпацлэ

Вьетнамым къыщигъэклэ и про-дукцэхэр хамэ къэралхэм щыпхы-гъэклыным, инвесторхэр щына-лэзм къешэлэнымрэ абыхэм ядэ-лэжъэнымрэ хуэунытлэуэ «Vietfood & Beverage 2024» флэщыгъэр зэ-зыхъэ дунейпсо гъэлъэгъуэныгъэр щыщхъэлум и 8 - 10-хэм Хошиминь къалэм щеклуклынуш.

ГЪЭЛЪЭГЪУЭНЫГЪЭМ утыку къы-щрагъэнуш ерыскыгъэклэхэр, мэкуэ-мэш, промышленнэ, химие, меди-цинэ продукцэхэр, псыхэклэхэр, ма-шинэхэр, обрүдованхэмрэ техникэ-хэмрэ, консервхэр, нэгъуэщлэхэр, Мыхъэнэ нэхъыщхъуэ абы лэнуу ин-весторхэмрэ щхуаклуэхэмрэ зыпхы-щлэныр - сату шлэн лүэхум ехълэуэ дуней псом нобэ щытлэуэ лэма-лыщлэхэм зыщыцагъэгъуэзэфынуш, про-дукцэхэр пхыгъэклыным теухуа зэ-гургулэуныгъэхэр зэрацыхылэныр.

А гъэлъэгъуэныгъэм хэтуну зи му-радхэм «Урысей экспорт центр» АО-р мылкъулкэ къадэлэпыкуэнуш, ахъш теклүдзэнум и ныкълэр ахуитынуш. Абы щхъэклэ мэлыжыгъым и 4-м флэмыкълу лэлу тхылъыр РЭЦ-м хуригъэхьын хуейш. Хьэрычэтыщлэ-хэм лүэхум теухуа хыбар нэхъыбэ къыщлацэфынуш компаниэм и сай-тым.

Хьэщыкъуей Олег.

нер-технолог Къубатий Борис.

♦ 1944 гъэм къалхуаш сурэтыш Къудей Мэчрэйл.

♦ 1951 гъэм къалхуаш опернэ уэрэд-жылаклуэ, КъБР-м и цыхубэ артисткэ Бес-чокъуэ Майе.

♦ 1952 гъэм къалхуаш Адыгэ Республи-кэм щыхъэ зилэ и журналисткэ Сихъу Гуэ-чагуэуэ.

Дунейм и шытыклэну

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымклэ, Налшык уэш къыщешхуэнуш. Хуабэр ма-хуэм градуси 5 - 6, жэщым градус 1 - 3 щы-хъуэнуш.

Гъатхэпэм и 11, блыщхъэ

♦ УФ-м Наркотикхэм яклэпыллыным-клэ и лүэхуцлэлэм и лэжъаклуэм и ма-хуэу

♦ Уней хуьмакълуэ агентствэхэм я лэжъа-клуэхэм я махуэу

♦ 1991 гъэм КъБАССР-м и Совет Нэхъыщ-хьэм и Президиумым къышта унафэм ипкы итклэ «Ленин гуыгу» газетым и цлэр «Адыгэ псалъэ» жилуэ зэрэхуэуэлаш.

♦ 1948 гъэм къалхуаш физико-матема-тикэ цлэныгъэхэмклэ доктор, КъБКЪУ-м и профессор Уэщхъун Мүлзед.

Дунейм и шытыклэну

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымклэ, Налшык уэфуэу щыщытхуэнуш. Хуабэр махуэм градуси 7 - 9, жэщым градус 1 - 3 щыхъуэнуш.

Зыгъэхъзырар щхъэщэмыщлэ Изэщ.

Лъэпкъ лүгыгъэ:

Псынэ пэтрэ щыц шлагъым гъуэгу щещл.

Щхьэусыгъуэ къудейщ

Къухьэпэр апхуэдизкэ хьийм икIащи, мыбы бгъэулыгъуэ фIэкиIа ди къэралым и цIэ къудейр къыщупсэлъу жаджэркъым. Апхуэдэ дьдыуи хьэм ирагъэхь зэгур пIцIэ къызыхуащ цыта Совет Союзр.

УЕМЫГУПСЫСЫНКИИ Iэмал илэкъым: къызэрщIэкламкIэ, Урысейм Украинэм щригъэкIуэ дзэ луэху хэхар щхьэусыгъуэ къудейуэ арат куэд шIауэ къытхуиIэ гужыгъэжыр къриклутын папщIэ. ИкIи, захуагъэ хэлъу УФ-м и Президент Путин Владимир зэржилащи, мыр мыхъуаи, нэгъуэщI фIэгъэнапIэ къыгуэтынунт ди зэху-щытхыкIэхэр зэщигъэпIээн мурадкIэ. Сытри къегъэсэбэп, хэб-гъэзыхьмэ, нэхъ мыхъэнэншэ дьдыдзэри. ФшIэжрэ, гушIэ хуэдзэрэ Штирлэц (фIуэ пIагъуэ фильмыр зытеухам) жиIауэ шьтар: «Иджы американ тутын уефэмэ, уепцIыжакIуэу къокI». Ахэр уигу къызыгъэкIуэ гур иджылабгъэ Братиславэ къыщыхуащ.

Словакием и Тъэлкэ советым и веце-спикер Блахэ Любош къыгъэ зэхуащ журналистхэм абы и стIолым «СССР» хьэрфхэр зытетха пивз банкI тету лъэгъуа иужь. Газетхэм цыхубэм и лIыкIуэр занцIау ягъэкъуэнашэ «урисхэр фIуэу зэрилъагъумкIэ», «Украинэм пIцIэ зэрхуимыщымкIэ», пIэц хьыхуэу нэгъуэщI мыгуагъэхьмкIэ.

ТекIуэныгъэм и Нылым къытеплъэ мыхъуэхэм я жьэм жьэдэхуащ Блахэ. Ауэ ар шынэкъэрабгъэхэм ящымыщу къыщIэклаш. «Сэ зэи згъэпцIкIуэныкым фашизмэр хэзыпIытам и дамыгъэхэр», - жиIащ абы. Блахэ къылуэзгъащ ЕтIуанэ дунейпсо зауэм зэрхытхуащ и дамыгъэр зытегъуа пивз банкIыр и лъэжыгъуэхэм ящыщ зым тыгъэ къызырхуишIар. «Сэ ар зыбгъурыгъэуэври лъэжыгъэм пысшэщ, - къыхигъэщхьэхуащ депутатим. - Газетхэм абы е кърахаш. Абыхэм я дежкIэ Совет Союзым и дамыгъэ къудейр «щIэпхъаджэгъэщ». «Езы украинхэри пIыжыгъэ дзэм хэмыта хуэдэщ, щигъу-жащ абы. - ИкIи СССР-м дэ фашизмэм дыкъызэрлIэщигъэкIар Украинэм и дежкIэ емыкIуу шьт гурэщ».

Блахэ мы луэхум куэдэ къытригъэзэжаш. Абы къыхигъэбел-джылыклаш украинхэр Совет Союзым и дамыгъэхэр ямыдэу къызырхуым езы «Украинэм мы зманым унафэ цызыщIыр фа-шизмэр зэрхалпIытар езыхэм къащыщIа гуауэу къызылътэ бан-деровцхэр зыраар къызэригъэлъагъуэр. Депутатыр шIоупцIэ: нацист Германиер зэрхалгъэщIам и дамыгъэ къудейуэ шьт Георг-гий щэкI пIыжы бзыхьэхуэ цыкIуэм сьт зыгуэрхэр шьтегузэвы-хьыр? «Дэ фашизмэм и бжыр тхьхьэщыца Дзэ пIыжым фIышIэ худощI, урысхэм «берычэт бесын» ажыдоIэ, къыхигъэбел-джылыклаш. Блахэ. - СССР-м и лъэлкъэхуэ дэр щхьэкIэ зуа псоми яхуэтцI фIышIэр гъунапкъэншэщI»

Анэмрэ къуэмрэ

Мы гъэм и щIышылэм къэхъуащ куэдым гу-льгъэшхуэ зыхуамыщIа луэху: Данием палъэ кIыхь дьыдэIэ и тету щыта Маргрете ЕтIуанэм и паштхыгыгуэр зыщхьэщIащ езым и къуэм и фейдэ хэлъу. Илъэс миным нэблэгъауэ Данием тетыгуэр щызылэщIэлэ ллакъуэм и тхьдэм апхуэдэ къыщыхуащым.

ДАНИЕМ и паштхыгъуэ Фредерик ЕпшIанэр. Абы зыри пIлпIауэ къыцIэкIуныкым: псоми я гу-гъаш илъэс пшIейрэ шьрэ зы ныхьэ бзылхугъэр лIэхукIэ тахьтэм исыну. АрщхьэкIэ езыр нэгъуэщIу луэхум бгъэдыхьащ. Аращи, щIышылэм и 14-м къыщыщIэзIауэ Данием и паштхыгъэ Маргрете ЕтIуанэм и къуэ Фредерик, абы и щхьэгъусэр паштхыгъуэ Марие хуащ, иужхьэкIэ паштхыгъэ тахьыр зылысыну а тIум я къуэ Кристианц. Псои зIэзэжыуэ къэхъуащ. Маргрете ЕтIуанэм жиIащ и къулыкIуэр къыгъэнэныр и узыншагъэр зырымыщIа-гъуэм къызырхыкIар. Ар щхьэусыгъуэхэм ящыщ зыуэ зэрхытхам шьч хэлъкъым. 2023 гъэм и маза-ем абы и тхьр операцIа ащIат икIи лъэжэн щыщI-дзэжари мэлъжыкхь мазэрт. Пэжу, журналистхэм гу лъатат Маргрете ЕтIуанэр шIэ-шIэхьуэр тIысын хуэй зэрхыкым. Паштхыгъэ шьтар иджы регенту къыщIыдзыхьащ. Апхуэдэ дьдыуэ регент къулыкIуэр лъысхат кронпринц Кристиани. Маргрете пIлпIащ и къуэрхьлэу Кристиан балигъыпIэ иуэзыным, нэгъуэщIу жыпIэмэ, и ныбжыр илъэс 18 ирикъуным. Абы зытрищыхьар паштхыгъуэр зырита Фредер-ик и квалэнэр игъэзэщIэн хуэмжыу къыщI-дзынкIэ зэрхынуурич. ИтIанэ тахьыр кIэрыутыпщу къэнэнут.

Гренландиэмрэ Фарер хытыгъухэмрэ зыхыхьэ Данием паштхыгъуэр Маргрете ЕтIуанэм и уна-фэр шIэтащ илъэс 52-кIэ. Абы 1972 гъэм езым и адэ Фредерик Ебгуанэм бжаблэр къыхигъэнауэ шьтащ. Маргрете ипэкIэ Данием унафэр зыгъ-

щIэлэ паштхыгъуэ шьтхьэгъуар 1387 гъэрщ. Абы лъандэрэ а къулыкIуэр цыхьхуэхэм зIапахуэ екIуэклаш. И пхум паштхыгъэ тахьыр Iэригъэхьэн па-пщIэ Фредерик Ебгуанэм 1953 гъэм Данием и конституцIэм зэхуэкIыныгъэхэр хигъэхьэн хуэй хуащ. Маргрете и щхьэгъусэ Хенрик 2018 гъэм и шьщхьэулуэм дунейм ехьжащ. Ари зы зман па-штхыгъыгуэм шIэхъуэспасуэ шьтащ, арщхьэкIэ къызэремыхуэлэнур къыщыгурылуэм увылэжат. Хенрик зэгур тхьэусыхуауэ шьтащ тутын къызэ-рищэхун ахьшэ къыиыхын щхьэкIэ и щхьэр игъыл-ахьшэу и фызым елъэлун хуэй зэрхыкым къыхьэкIуэ.

Маргрете ЕтIуанэмрэ Хенрикэ къуитIэ зэдагъуэ-тащ - Фредерикэ Йохимрэ. Иужырейм паштхыгъуэ шьтар псоми зэхыхуэ фIэнауэ шьтащ 2022 гъэм и къуипIыым джыназым и къулыкIуэр зэрхыщхьэ-хьам къыхьэкIуэ. ЗэрыжаламкIэ, апхуэдэ луэху ялэ-жъат паштхыгъэ и унагъуэр Iыгъыным трагъэ-кIуадэр ягъэмэщIэн мурадкIэ.

Маргрете ЕтIуанэр куэдым дихьэх бзылхугъэщ. Ар Данием Паштхыгъэ балетымрэ Паштхыгъэ те-атрымрэ ядлажэуэ шьтащ, хэбгъэзыхьмэ, езыр режиссёру пьесэ, оперэ зыкъом ягъэуващ.

Маргрете ЕтIуанэр зи хьэл-щэнхэр зымыхъуэж цыхубэу екIуэклаш. Пасэу тутын ефэн шIидзэри, абы ар шигъэтакъым езым и блыгушIэтхэр сьт хуэдизрэ къыхуэрджуауаи. «Сэ тутын сьщофэ са-хуалъэ дзэцIэ псоми!» - ажриIэрт абы.

Бжаблэр зылысэ Фредерик ЕпшIанэм и щхьэ-гъусэ паштхыгъуэ Марие Австралием къыщы-лхуащ. Паштхыгъуэхэм ишэн 0кIэ Дональдсон Мериу шьтащ. Тасманием луэху зэрхыуэ шь-лэжъащ. Жылэн хуэйцI Маргрете ЕтIуанэм и нысэр фIы дьдыуэ зэрилъагъуэр. Абым и закъуэкъым, ар ягу ирохъ къызыцIыхуэ псоми: политикхэм, журналист-хэм, нэхъыхьхьэрэщи, цыхуэ къызэригъуэжIэми. Хэбгъэзыхьмэ, и щхьэгъусэм нэхьрэ ар нэхъ цIэры-луэу къалътэ.

Махуипллыр нэхъ къащтэ

• Жылагъуэ

Мазаем и зым Германием щI-ублаш лъэжэгъуэ тхьэмахуэ зэ-хуакур махуипллым щемэгъэ-гъуным хуэкIуэным теухуа гъу-нэхуныгъэр. Компание 50-м шигъуэмэзыхэм лъэжакIуэхэм Iэмал ираташ зы тхьэмахуэ зэ-хуакур къриубыдуэ зы махуэ-кIэ нэхъ лейуэ загъэлсэхуэ. Нэ-хьыщхьэрэщи, я улахуэхэр къа-хуэнэжу.

ГЪЭУНЭХУНЫГЪЭР ирагъэ-кIуэнынуэрэ, IэщIагъэлхэм абы кърикулахэр зэхалхьэжынууш. Псом ялэуэуэ жIэнууш апхуэдэ луэху шIэклэм лъэжыгъэм къит хьэрыр къылэтарэ къымылэтарэ икIи, дауи, лъэжакIуэхэр нэхъ «насыпфIэ» хуарэ мыхъуарэ.

Инфляцэр зэрIэзубыдиплэн-шэм, зи IэщIагъэм кууэ хэзы-щыкIэхэр къызэрэмэщIэкIым я зэранкIэ, Германием и хьэры-чотыщIэхэр гугъухьхэм зэхуащ. ЛъэжакIуэхэм къагъэуэ я ула-хуэхэр къалътыну, лъэжэн щхьэкIэ яIэ Iэмалхэр ирагъэфIэклэуэ. Абы халхьэж коронавирусым и зманым лъэжакIуэхэр я Iэнэ-тIэхэм пылудзауэ я къалэнхэр ягъэзэщIауэ зэрхытхуащ. Мис а щхьэусыгъуэхэм къыхьэкIуэ зы-гъэпсэхуэгуэхэм зы махуэ хушIа-гъуным компаниехэм Iэмал халхьагъуэ я лъэжакIуэхэр яхуэзы-хьэмэн, шIэхэр къэзышалэн хэ-кIыпIэ ахуэхъуным.

АрщхьэкIэ а жердэмыр дэзы-мылгъэхэри мащIэкъым. Абыхэм къагъэуэ экономикэр щызылхьа зманым загъэлсэхуным и пIэкIэ нэхъ хэхъуэуэ икIи егугъуэ лъэжэн хуэйуэ. ФРГ-м финан-схьмкIэ и министрствэм занцIау шьжалалэщ лъэжэгъуэ тхьэма-хуэ зэхуакур ягъэмэщIэным Гер-манием и экономикэм и зыужыгъэ-ныгъэм и дежкIэ шынагъуэ зэрхылхьэр.

Нэхъапэм лъэжэгъуэ махуип-ллы хуэкIуэным къышэнкIэ хьунхэр щэгъэуэнэхуащ США-м, Инджылызым, Канадэм, Бельги-ем, Японием, Португалием, Испа-нием. Хэбгъэзыхьмэ, Урысейм

и щыпIэ гуэрхэми. Гъэуэнэхуны-гъэм кърикулахэр щызэхалхьэ-жым, Америкэм и Штат Зэгугъ-хэм щыжаIащ абы ипкъ итIкIэ «лэ-жакIуэхэм я узыншагъэмрэ гу-къыдэжымрэ зэрэфIэклуар». Португалием и IэщIагъэлхэм гу лъатащ «лэжакIуэхэм ягу къе-уэхэр нэхъ мащIэ зэрхыкым». Къэрал псоми къыщыхагъэщ-хьэхуащ гъэуэнэхуныгъэм хэт-хэр лъэжэкIэкъым хуэкIуэжыну зэрхуэхьмэр. АрщхьэкIэ мып-хуэдэ упIцIэ къыкъыокI: атIэ зи гугъу тшIы гъэуэнэхуныгъэм кърикулахэр апхуэдизу ягу дыхьамэ, сьт а хабзэм псои шIытемыхьар?

Иджылабгъэ газетхэм къыте-хуащ Эквадорым ди къэралым банан къригъэзэн зэрхышI-дзэжым теухуа хьыбар. Ар я гуапэ хуащ куэдым: а къэрал-ым къышрахьэлIэ бананыр адрейхэм нэхьрэ нэхъ IэщI цыкI къэралым къыщыпачым и процент 20-м шIигъур Уры-сейм кърэщэ.

• ГъэщIэгъуэнщ

Телъыджэу зэрхыэлIам...

ФИГУ къэдгъэкIыжынщи, псоми фIуэуэ тIэгъуа бананыр Эквадорым кърашыныр мы гъэм мазаем и пшIэцIэхэм зэпа-гъэуауэ шьтащ, а къэкIыгъэхэм бадзэ цыкIуэм ешхъ хьэлпIацIэ яхъсу сэтэй къызэрэщIам къы-хьэкIуэ. Арати, Россельхознадзо-рым мы луэхур къызэппидащ. Абы телъыджэу хэлъыр зыщ: а унафэр къыщышIа зэманьр ди сатушIэгъуэ къэралым амери-канхэм совет, урысей дзэ техни-кжыр иришIэну шьжылэ дьдыдэм зэрхьтхуарт. Дауи, президент Нобоа Даниель фIы дьдыуэ ищIэрт езым «гуэцIыкIэу» жы-хуиIа а техникэр США-м Укра-инэм зэрхуригъэзэщур. Ар-щхьэкIэ Эквадор хуиттэкъым урысей Iэщэр ешанэ къэралхэм ярытунуи яришIэну. Мыбдеж хуабжы и чэзум къыкуэклаш ищхьэкIэ зи гугъу тшIа хьэлпI-ацIэр.

Урысейм ича лъэбакъуэр Эк-вадорым и дежкIэ удыншхуэт. Абы и зэранкIэ а къэралым фIэклэуэдынут лъэжыпIэ Iэнэ-

тIэу мин 25-рэ икIи зыхэпсэхуэны-ямьIуэ къэнэнут бананым елэжыкхуэ къуажэдэс минишым хуэди. А псои зыпIытхьри, президент Нобоа псыныцIау жи-лаш Урысейм и Iэщэхэр зыми зэрхымытхуащ. Апхуэдэ дьдыуэ къалэн зыщыщIащ къри-гъащ бананхэм я къабзэгъэм дьлэкIэ тIкIуэу кIэлъыпIыну. Апхуэдэ шьыкIэкIэ къаугъэр зэфIах хуащ.

НапэкIуэцIыр зыгъэхьэзырар ШАЛ Мухьэмэдщ.

Фыщлэ зыпыль гъащлэ гъуэгуанэ

Тхэм кыхуигъэфэща
насыпым лъэзсыным гура-
щэу зыхузыгъэувыж, абы
ерыщэ хуэкӀуэныр пщэрелъ
зыщызыщыж цыхур тӀуа-
щэу насыпфӀэщ. Ар, ялэра-
уэ, и псэуныгъэр зыгъэдахэ
хщхьэсыгуэр ищӀу, абы
кыпыкӀ фыӀыгуэхэр зы-
хищӀу мӀэсэу, етӀуанэрауэ, а
хщхьэсыгуэм кӀрит гузэ-
хщӀэм и ӀфӀыр езым и мы-
закъуэу, и хуряегъэкӀэ кы-
щытхэми ялъэгъӀэс, абыкӀ
зэрыгуащэм и гур хигъахьэу
днӀейм тетт.

ПЭЖШ, гяшцэр хужыр
фйльцэ зашцэу зэхэлэ кино
төлгүгүэкхым, абы ушри-
хэлэлэнгүш узыпэмылла кэ-
хэуэзэ лэджэм: кыхыэлха гуэ-
гум эзэмзысэ уриггүгүисыр
“сычыуауз пэрэ” эгыгыуи-
гэли кыхыкол, “мыпхуэдэ
гяшцэктым сз сызыкуер”
жыплү уи хыэр узырплэм
шыуиггэхыи кыоух. Ауэ
цылуым кыхыха гуэгүр шүэс
күудейлкэз мыхуу, гүклэ зри-
ггэхэхуэфу зырыщытырщ ар-
туушцэу насныпфрзу шыщы-
тыр – лэцлаггэм хушцл фылта-
луныггэм и пшыналтэр гя-
шцэм и гыз макхэм яхүэгүэ-
гыхынынукум. Апхуэдэ пшы-
налтэр махуэ кээс эдэлүэр
иджыблаггэ зы ныхыыр,
адыг жылэклэкэз жыплэмэ,
Тхэм дахэгүмү хуеышэллэ,
егэджакулэ лэцлаггэр кы-
зэрыхырхэр илэс зэ ныхуэ-
урикуа, егэджакулүкэм я
гуэазу зырылажкэрэ илэс
зщцлэм шигуа, нэхыбэм
Людмилзу яцлху Лыизшын
Люсэ Хьмыршэ и гхуэр. Абы
и пшык дахэ цеклүжакш Көжэ
(Куэушхэбукей) кыуажэм дэт
Шэнхабэц үнэм.

«Гуащлэм фышцлэ хуэфащэ» – арат зреджэуэ урдэунэм шыцэхэтэ гүгьлэгүэ пшыхыым. Лэувыпллэ имылжэ хьжыауэл хуэдэу, цыхуэр луву шыцэхуэса пшыхыым кьрихьэллэхэм куэд ахэтактым Людмилэ зымыщыцу, абы и псалъэрэ и чонджырэ зэхэ-зымыха, егьоджэныгэм пыща лүзхуэгүэ шыцэхуэхэмкэ пыща мыхуа. Цыхуыбз гуащлэпэм и махуэщырэ кыдхын хуеиуэ жордмырэ кыхьзыльыха Кьуэзыркыуей куаажэм дат Цэнхэщэ унэм а гүкьэкыр дэгьгнэх Кьэбэр-

дей Адыгэ Хасэмрэ Налшык
къалэ и Адыгэ Хасэмрэ.

Гуфизагуз пшыхым кыри-хэллац КъББ-м и Истахъым и чэнджэщгъу Къужей Артем, КъББ-м Егъэджэныгъэмрэ цыныгъэмкӀз и министрствэм курыт цыныгъэмкӀз и къудамэм и унафэщӀ Иэцын Залинэ, КъББ-м ЕгъэджакулӀхъэм я Иэцлагъэм шыгъагъахъу и центрым адыгъбзӀмӀрӀ литературӀмкӀз и къудамэм и унафэщӀ Шоджэн Иминат, Налшык къалэм егъэджэныгъэм пыцӀа и Иэцлагъэрылажъхъэм я зегъухъынгъэм и унафэщӀ Уэлджыр Татьяна, Налшык къалэм егъэджэныгъэмкӀз лӀхъуцхӀлӀпӀлӀм гъэсэнныгъэ лӀхъыгъэмкӀз и къудамэм и унафэщӀ Тхыгъэпсо Светлана, КъэбдӀрдей Адыгъ Хасэм и тхъмадэ ХъфыцӀцӀ Мухъмэд, ХэзӀлохушцӀхъу Къазый и цӀэр зыгъыгъэ Адыгъбз Хасэм и тхъмадэ Табыш Мурат, Налшык Адыгъ Хасэм и тхъмадэ НафӀдз Мухъмэд, къэрал къулыкушцӀхъу, курыт цыныгъэ шырагъэгъуэт лӀхъуцхӀлӀпӀхъэм я унафэщӀхъу, адыгъбзӀмӀрӀ литературӀмкӀз егъэджакулӀхъэр, жылагъуэ зегъухъынгъэм я унафэщӀхъмрэ лӀхъуцхъэмрэ, ЛюдмилӀ и ИыхълӀхъ, и ныбжыгъуэхъу, иригъдӀжӀхъэр.

Зэлүшээр кызызэлүхаш, кыуажэм шынлгын унафар шыхэзхэньмнмкнл и лүзүхшлпэлэм и унафшэцшым и күүздэз Кэзэанш Залым. Абы кызызрыхигэушамкнл, Ллгынэжи Людмилл имрыгэгэджамн, и цлэр фыкнл кыуажэдэсхэм кызызрыпалуэр мызэ-мытлзу зэхихаш, и сабийжэм и шэнын хилхьха хабэмэрэ лүрилхьха адыгэгэмэрэ шхэкнл цлхүрү кылузарызуу зэрлгтэсхэлхьмынш цыгууазцн. «Узыхыкнл фыкнл ягу укынэным мыхэз-нэшүх илэш. Людмилл ди кыуажэм дэд еджалпэм илэш-сипцнклэр шхрыгэгэджаш – ар зымыуасэ шылгэжым, сыту жыплэмэ а палэмэ зыллүуж кыреубынд, жылэр зыргыгууазц гууэгу дэхэм зрегэуубгу. Ди гууэц шлблэр гээсэнным и кыару емылблэжу телажэз Людмилл иджыри уыншүу ди ялэ итынн, и гуашэдэкнлм цыланалэр игтэгбжыфлзу псуну», – жлалн Кэзэанш Залым.

Адэкіз кьэпсэлъа, Кьэбэр-

дей Адыгэ Хасэм и тхьэмэдэ Хьэбфылцэ Мухьэмэд кыхи-
гъошаш «Си бэз - си пэс, си ду-
ней» хьэгъгъоу зэпеуэм и зы
зыхьэхэ Лылышын Людмила
хэмыту зэремыкхуэклар, абы и
щынгьэгъэр и зэхэщыхьымыр
а зыхьэзхуэр сыт шыгуыу зэ-
ригъэдэхар. «Машщэ кьэп-
щытакхуэ гуным ухэтэ зыхьэ-
зхуэхэр кьызыэкхуыныыр.
Зэпеуэм пцшэ шыгуэтыр абы
кыщыекхуэк! Лузхугъуэхэм ху-
нынууэ щынгьэгъэр езыхьэллэф
цыхуэхэр шыхэтым дежш. Люд-
мила апхуэдэ лъахынгьэгъ
илшти, Къэбэрдей Балькызырэм
и мызакъуу, адыгэ щыпсуу
гунгъууу шыналыэхэм ира-
хьэжыа зэпеуэм лылыдж илш.
И щынгьэгъэм хуфэщэ гулытэ-
ты илш, и гукыдэджыр мы-
кхуасуэ и лэжыгъым пэрытыны
си гуапшэ», – жилаш тхьэма-
дэм. Апхуэдэ Хьэбфылцэ Му-
хьэмэд махуэщыр зейм ири-
таш ДАХ-м, Къэбэрдей Адыгэ
Хасэм, Щынгьэгъэмкхы Ду-
нейпсо Адыгэ академием
кьыбгъэдэкхуыу шыхь тхьы-
хэмэз тыгъэ лъапхэмэр.

Уэлдэр Татьяна и псалэм кызырэхэмчаклэ, Людмила лэжыгыгэр шлэцигыуэ зышл, жэрдымышлэхэр кызырэхлэхэ цыхууш. «Людмила и цыхуу шылкэ хэлэлэмэтхэм ячшыш үзлэпынышэр дэтхэнэрами пхужылэнукуым, апхуэдизклэ ар лэныкууш куэдклэ гышлэ-гуэцины. Ауэ кыхэнэгзэцынут ар иэнатхэм хушцыпкыуэ псуу цыхуу дахуэ зыршыцыны. Анэдлхуубэзхэр тлэсхэпэлэ шит лэххэнэш иджыпсту, ауэ ар хуымэныр адэ-анэхэм я мыза-кыуэ, еджэлпэхэм кыазырыте-хуэр норуылагушы, абедж шеклуэлэ лэжыгыгэм и нэлэ тлэгуэкыркым, методикэ и лэныкууэклэ егэгджаклуэр егэггуауэз, зеплеуэхэр кыххелэхэ, махуу кэсэ збэгэдэт гэсэкалуэхэмэр ныбжышлэхэмэр я есныгэгэхэм хзыгыг-хуээн Измалхэр эплэгэхуэз. Зи лэжыгыгэр зышлэцыхыгуээ Людмила хуэдэ куэд шылэу кышлэкынныкым, Тхэм и гуашлэм и шыгыгуэрл иргыа-хуэ», – жилаш Уэлдэр Татьяна.

Табыщ Мурат и псалъэм кыыхигъэщ лэжьээн щыщидзагъащцэм япэ гуэзугъэлагуэу илар Лылэщын Людмилэу зэрыщытар. «Адыгэбзэм»

кiл егъэджакулэ къалыхъуэу,
ари чылухъуу чытмэ нэхъ
кызыраштэр чыцэхэкым,
Налыхъ кэлал егъэджэныгъ
гэмкiлэ и лухушлэпэн сы-
кылау. Сызылулэр Людмилэ
эти, кълэм дэт 12-нэ курыт
еджалэм а лъхъэнэм и уна-
рощлэ чыта Атэлкы Свет-
ланэ деж псэлъахъ. Абым мы-
хъун кыхымыгъэхъуэ сри-
гъоблогъаш ики илэс 12-кiлэ
сычылэжъахъ. Ложьалэ сы-
гуэуу абыки зэфигъэкъа-
къым Людмилэ: шлэх-шлэхуэ-
рэ накулэр, сы дерсхэр
зрегъэкълукъым еплъыр,
сигъэгуаэрэт. Гуп и гуэсуу на-
кулэрти, сабийхэм я пашхъ ис-
лэхъа лэжыгъхэр зыпкъ-
рахырт, чэндъжхэр кызы-
тэрт. Анхузду, сы гъашлэм и
гуэгуплэм Людмилэ хъар-
зынуу сы чыбб кыдътташ,
иужкiлэ министрствэм лэ-
жъэн шыцъзэдздым, и псалъэ
сычигъэщакъым. Чыткiин
хуейм деж зы хъэкъ кызы-
тезымынэ, шыцъбэн хуейм де-
жи ныбжэгъу гуамашлэ кыб-
бэгъэт Людмилэ и псалъэ и
егъэджакулэхэр шымыгъашлэу
иджыри Iэджэрэ лэжьэнэ сы
гуапэш... — жилаш Табышым.

Гуфгызгуз пшыкыым и ыткы-
лым Людмилэ и лажызгухэм, и
ыхылым, и ныхызгухэм я
хуэуэху псалъэ куэд кыщыи-
уаш. Дэтхэнэм тригъашэрт
Лыиэщынэри цыху емышху
зырыщытыр, адз-анэм зытра-
гуэуа гуэуэг дахэм зыщылкүз
имылу уардзу зырыкылар.
Апхуэдзу куэдым гукинэж
кыащыхуащ кыуажэдэс нэ-
хыжыфылхэм ящыц Иуаз
Мухэмэд и псалъэхэр.
«Адугьбэзэм и пшлор еджалпэм
и зы планэпэм кыщыфлэ-
мыкылу шыта лыхьэнэщ Люд-
милэ лажьэн шыщылдзар.
Илыагуэр гукыуэдыгуэми, абы
и пшыыхэплэ кыхыжуакым
иклуэтыну, атлэ зытуеа гуэ-
гуанэм фыишхылуэ зыры-
пхылыр ишлэрти, ерышу ири-
кыуаш, нобэ кыздэсэм уеплэ-
мэ, абы хуэзфэлклар кыпхуэ-
мылбытэну ину лажыгызшхуи
кырихьэллэщ – анэдэлхубэ-
змэкпэ пэш шыхуэуэхэр шыцлэ,
хылыкпэ кыызгэгьэллэщ, лэ-
малхэр зэгьэуэлух. Людмилэ
и дунейр нэу хуэну си гуа-
пэш», – жиалщ нэхыжыкы-
флым.

Гуфигъэгуэ зэушэр н к'иэм
чынэблаг'эм, Л'ыццэн Люд-
мила и ыхьыхьэм я ц'эк'э кы-
зэухасэхэм ф'ыццэ ахуиццаш
К'уэужей Артем. «Ц'ыхуэм и
ф'ыццэр умыг'экуэдудынэр, и
лэжыг'ыгэм пц'э хуэцц'ыныр
мых'энэшхуэ з'иццэ, Шхьэ-
лпал'эныг'э дэтхэн зыри ф'и-
хуэн, ф'ызыпыртэ ц'анатэ
мыт'ынычым – анэдэл'ыхуэм
хуэг'эзэуэ ф'ицэ к'ыалэнхэр
г'эзэцц'энычым – ф'ыпылэцц'ы-
ну, ф'ехуэл'уэн, зыдэуэзц'и-
ну си гуапцэ. Людмила
к'ыуэхуф'ццэ пц'эр нэхьыбжэ-
к'э Тхьэм ф'иг'эг'эуэтыж», –
жилаш К'уэужей Артем.

Гуфлэгъуэ зэхуэсым къеклэу-
лахэм фышцлэ яхуишцаш,
пшыхьыр зытеухуам гуапэу
ехуэхуашым мэхыхьэр кы-
згъэлэщыныр зи жэрдэм, ар
гукинжэу еклэкыным елэлэ,
Шэнхэбэз унэм и унафэ-
шым и кхэлэз. Бэлэ Пюмдэм

Пышхыр ягъэдэхэщ «Дыгъэ бзий» джэуагъуэ гупым, уэрэджыагъуэу Мамий Аслъэнэрэ Хъулэ Марьянэрэ, пынауэ Апсэ Дианэ, «Нартсанэ» къэфакъуэ гупым.

Дэри пышхырэ зращлэкъа Людмилэ дэ гуапэ джэуахуэ и гукъыджэм хэмьшхуэ, и псалъэм хэлъ къарур мыкъуэуш, и лэжыгъэщ темызашуэ иджьыри узыншхуэ куэдрэ и Зэнатэм пэрытын.

Тхыгъэри сурэтри
ШУРДЫМ Динз ейш.

Ди республикэми щыIащ

Урысей Федерацим и Лъэпкъ гвардием Кавказ Ишхъэрэ штыналъэм шилъ дзэхэм я унафэщ! генерал-полковник Захаров Сергей шылащ Урысей гвардием и шыналъэз! ИзатIэхэм.

УНАФЭЩЫМ шыгуаз зыццаш Урысей гардием и управлензу Ставрополь край шпалы и лэажыкухэр кызырсызгьэщам, и материалнь-техникэ лэажыкэр зыхуэдэм. Кьэрсей-Шэрджьым Захаров Сергей шахуэзаш цыналъым цыцэрдлажэ хабэкумэзэ Инагътэхэм и унафэшхэм, адзкэ зыццаш Урысей гардием и цыналъыш управленэмэрэ Инагътэ хэхэмх и шыпгэхэмэр. Цыналъым и унафэшх «Клинок» СОБР-м и зауэлхуа кулычху шачцэм кычэжаныкахэм кьэрал дамыгьэхэр арыташ ики хабэкумэхэм фыцхэ ахуиццаш и пцэрлэйхэр хьэлэлэу зрагьэзашцэм папцхэ.

Апхуздуи генерал-полковник Захаров Сергей шыац Урысей гвардием и управлензу КъБР-м шыѝм. Ар шыналъэ 1знатэм и унафэц1 Василевс Сергей ехуѝ-хуащ абы полициэм и генерал-майор ц1эр къызырѝащамк1э ики и дамгелъшх1цхэр иритри, Хэкум и сѝбѝп пылъу, ехуѝл1ны-гѝхъэр илзу адк1и къуыкъур ири-хѝкыну зсригуагѝр жилац.

БАХЪСЭН АЗЭМЭТ.

Ущытегузэвыхын хэлъкъым

Къэбэрдей-Балъкъэрым и мэкъумэшущлэхэм мыгъгэрэй гъатх гугъуз лажыгъгэхэм шладзаш икӀи псом япуз бжыгъхэсэм шыгъгэпшэрэхэр шӀлӀлэхэм иужь ихаш. Абы куэд-кӀз елъыташ гъавз кърахьэллӀ-жыгъым и бзагъгэрэхэр иӀнуу фӀагъымрэ. Ар къагъулыуу, мэкъумэшущлэхэр яужь итц дэтхэнэ ыс махуэ хуабурӀ къагъгэсбну я мейдэ къашыну.

ШЫҒЫЭПШЭРХЭР бжыыхэ-
сэм шіальхээн шрагэжыац
Шэджем, Тэрч, Прохладнэ шы-
налхээм. Губгүэм уихэ хуун
хүэдэу уэфі зырыхуу, а лэжы-
гэм шайдэнуш республикэм и
адрей районхэри.

Мэкумэст 1энат1эмк1э кыулык1у-
щ1ап1эхэм кыызэратамк1э, бжык1ы-
хьэсэм идгыпсэ гектар 79,6-рэ
еубыд. Ар нэг1абэз шыла бжык1ы-
гьэхэм проценти 102-к1э хуок1уэ.
Бжык1ыхьэсэр псори зытрах1э хаб-
зэ шыым и процент 65-р хьэц1эп-
цэм хухахэц. Абыхэм я шытык1эм
идгыпсэу уш1ытегузэвыхьын шы-
м1эу хьарзынэу зауэб.

Гѡтхасэр шрагѣжъэну плалъэр куэдкӱз елъытащ дунейм и цытыкӱнум. Республикэм и мэкъу-мэшыхъӱр абыхуэхъзырщ: я техникӱки, гъэсынпхъэки, нэгъуэцӱ зыхуеинухмӱки зэгъэп-щащ. Псори зехъу гѡтхасэм ге-ктар мин 282-рэ хухахынущ, абы щыщу гектар 211,5-р хъэцӱпӱэм.

ХЪЗЫЖЪЭУЕИ Олег

● Прозау тха усэ

ХьэщIэм и чэнджэщ

Илъэсигбгум ит Маринэ унэ лъэгум кылъэсми, пэшыр зэлъы-
лхым, тхылъ еджэми, - сыт ищIэм дзэпэ уэрэд тIэкIу жиIэ и
хабзэ. Абы и уэрэд жылэкIар унэм шIэхэм ягу ирхьыртэкым,
махуэ сом зэхэпыр зыт: «Маринэ, бэу! Бэу, Маринэ!»

ХьэщIэ кьахуэкуат зэгур унагуэм, гу лъитэщ абым, шIэуп-
шIаш:

- Уа, мы Маринэ шхьэ Iуэху фщIырэ?
- Iэмал хуэдгъуэтырккым, уэрэд тфIежIэ; жиIэфми зыгуэртэ-
кэ, джэду гурым фIэкIа пIцIэнккым.

- И гугу фымышIу зэ феллыт, - жи хьэщIэм. - Ар шIэгурымыр
фыпэроуэри араш. Уэрэд жызылэ цIыхум кылпэрыуэ шымылэу, и
псэр хуити, и гур утыпшауэ шытын хуейш. ИтIанэщ абы и макъыр
кыщиутIыпшынури.

КЪЭЖЭР Хьэмид.

● Псэущхьэхэм я дуней

Губгъуэ дзыгъуэ

Мыр адрей дзыгъуэхэм емышху, и тхыцIэ дьдэм тету тхыпхэ
фIыцIэ ирокIуэ. И кIыхагъыр сантиметри 10 - 12-м, и кIэр санти-
метри 6 - 9-м, и хьэлагъыр грамм 40-м нос. Нэхьыбэу ушхьы-
лэр кьуацэ-чыцэрш, псылэ шIыплэжэрш. Псы зышIагъэлъадэ
шIыплэхэм я бжыгъэр нэхт куэд шохуэ, абы кьыхэкIыуи я
гъунапкэхэр ин мэхуэ.

ШIымахуэм хуабанIэхэм шызэхуос: хьэуазэ, мэхуэ зэтэлхэм
куэд дьдэу уащрохэлIэ. Бгыхэм жьжэ дэкIырккым - метр 1000-м
нэхт лъагэ шIыплэхэм шыплэагъуныккым. Я куэдгъым кьыхэкIуэ
хьэшыныгъэхуэ ират кьэкигъэхэм гъэтылгыгъэхэм.

ЕкIуэкIыу: 1. Гъатхэм пасэу,
уэс телъ шIыкIэ, кьыхэкIэ удз
гъэга цIыкIу. 7. Паштыхэ,
уэлий, кьэрал, хэку унафэр
зылэщIэлъ. 8. Унэ, псэуалъэ
хуэдэхэм ялэ шIыкIэ-шIы-
кIэ. 9. Кьылэтыхыуэр удз
гъэгъам фо кьыпызых гъудэ-
бадзэ лъэкIэ. 12. Чыристан
дынырылажэм зэреджэу
шыта цIэ. 13. Пхьум, шыпхуэм
е пшыпхуэм и шхьэгъусэ. 15.
Бжьэхэм, хьэдзыгъуанэхэм
жылэ шагъэтылхуэ, зи наплэ
цIыкIуэхэм фо шызэхуахьэу
яшIыр. 16. Дзыдзэ лъэпкым
шыщ лырышхэ хьэкIэкхуэцIэ
цIыкIу. 17. Зыгуэр иса нэужь,
савэ шIыкIуэ, шацэу кьэна
сахуэ. 20. Шыр нэхт хуабжэу
ягъэкуэн папцIэ кьагъэсэбэ,
шум и шырыкIуэ лъэдакIэм
кIэрыгъэбдыда шэрхэ цIыкIу.

Къехыу: 2. Пшапэ зэхуэ-
гъуэмрэ пшэдджыж нэху-
шымрэ я зэхуаку дэлъ зэман.
3. Шхьуафэ, яжъафэ. 4. Жы-
хэр Iууэ зытэ шIыплэ. 5. Зи
пхьафэр шхьуантIэ-хужьыфэ,
зи тхьэмлэр хуэхурей шIыкIэ
жыг. 6. УпцIэм кьыхэщIыкIа,
шыгын шIылуэтелъ, и шIылым,
шIакIуэм ешхуэ, цы кIыр тету,
Iэгъуапэ пытрэ, цейм ешхуэ
дауэ. 10. Гъавэ шIауэ шIыплэ.
11. Унэм шагъэхуэ, губгъуэми
шыпсэу, псым фIыуэ шес
джэдкьэз лIэужьыгъуэ. 14.
ЯзыныкIуэ Iэшхэм я шхьэм
тет кьупхьэ папцIэ. 18. Зэ-
рыпыджэ пасэрей Iэшхэм
яшхуэ шIэ пэм гъуцIэ папцIэ
фIэлэ пхьэ яе кIых. 19. Ха-
дэхэ кьэкигъэхэм яшхуэ
лъабжэ IэфI зылэ.

Зэхэзыхьар
БИЦУ Жаннэщ.

● Шхыныгъуэхэр

«Шэпнэси» хьэнтхуэпс

Шэ къашагъашIэр яз, шыгуным псы шIылэ тIэкIу
иракIэ, абы шэ зар хакIэри, и шхьэр теахуэ да-
кьикIытху-хыкIэ кьагъавэ. Хугу лъэсар шэ кьэ-
кьуалъэм хакIутэри, тхьурымбэр кьытрахуэрэ кьа-
гъавэ. ШIимысыкIын шхьэкIэ, шыуанышхьэри
теахуэ шытын, зэпымыуи чымчыркIэ зэлыщIэн
хуейш. Мис иджы хьэнтхуэпсыр хьэзыр мэхуэ
щыжаIэм деж шыгуэ хадзэ, тхуэ нэхт кьышIидзын
шхьэкIэ.

Хьэнтхуэпсыр хьэзыр шхьыуэм деж езыр гъуэжэ
дахуэ, мэ гуакуи кьыхыхуэ шытц. Зыри хамыкIэу
пштыру ираш.

Халъхьэхэр (цIыхуи хьэхэ): псыуэ - г 500, шэ
къашагъашIэу - г 2500-рэ, хугуу - г 400, шыгуу -
узыхуейм хуэдиз.

Фом хэгъэвыхьа дэ купцIэрэ хьэкъуртрэ

Фор шыуаным иралъхьэ, хьэкум трагъэуэври,
бэлагъкIэ зэлэщIэурэ ягъавэ. Iуэ хууэ зэрыхуэ-
жэу, дэ купцIэ гъэлыгъуа хьэжа хакIутэ, абы хугу
хьэкъурт тракIутэжри, зэлэщIэурэ Iуэ хууэ ягъавэ.
Хьэзыр шхьыуэм деж шыуан джабэм кIэры-
мыпшIэу, кьыкIэрышхьэу шытц. Абы и ужькIэ шы-
уаным кьрагъэщэтри, Iэнэм тралъхьэ, лубэри,
хуабэ шIыкIэ IупцIэурэ зэпаупшI.

Къудейуэ яшх. Шейм дезыфи шIыцIэ. Сабийхэм
хуабжэ яфIэфIш. Дэ купцIэ гъэвар IэшкIэ цIы-
кIуэрэ пшIыи хьунуш.

Халъхьэхэр: фойуэ - г 350-рэ, дэ купцIэ хьэжауэ -
г 300, хугу хьэкъуртэ - г 100.

● Гушылэ

Я бзэр ищIэрт

Пшым Хуэжэ здришажьэри,
и хэкур кьылпыхьыну ежъаш.
Куэд кьызэхакIухьа, мащIэ
кьызэхакIухьа, шэдым зэщIэ-
щтауэ зы шIыплэ гуэрэм ахэр
нэсат.

Шэдхэм хэс хьэндрыкьуа-
кьуэхэр, зыр зым кIэлъыджэ
хуэдэу, зэрыгъэкIыйхэрт. Асы-
хьэтым ину шатэри, пшыр
Хуэжэ кьыхуэплэклэш:

- Сэ иджы зыт кьысхуэтыжыр.
Ар хьэпшхуэпшхэм хьэкIэ-
кьуэкIэхэм я бзэр ищIэу чэн-

джэщэгъу сызэрымилэрш! -

жилэу.
- Абыхэм я бзэр сэ тIэкIу
кьызгъуэуэ. Сытыт, зысхьэн,
узыхуейр? - еупшIаш Хуэжэ
пшым.

- Сыт атIэ а хьэндрыкьуа-
кьуэхэм зэжралэр? - шIэупшIаш
пшыр.

- Мы шIыплэм шэдэу шIылэр
яфIэмащIэу ахэр зэроукI. Ауэ
хьэндрыкьуакьуэхэм я нэхьы-
жыр уэ хуабжэу кьыпшотхуэ:
«Фымыгузавэ, - яжрелэ абы ад-
рей зэрыгъэкIый хьэндры-
кьуакьуэхэм, - мо блэкI пшыр
псэумэ, шIыплэ псори шэд
зэфэзэщ хьунуш, дьтыншы-
жынш».

Хьэндрыкьуакьуэхэм кьыгъэ-
губжэ пшым зэрынэсыжу уна-
фэ ищIаш шэдхэр ягъэгъуш-
ну.

● Iуэрылуатэ

Жьы хуар кьызырыпшIэнур

Пшэдджыж Iэхуэр дагъэкI-
ри, куэбжэм деж тIысыжауэ уэр-
шэру щытэ лIыжыщи, зыр
шIэупшIаш:

- Жьы хуар кьызырыпшIэнур
дауэ? - жиIэри.

- И набдзэм, и шхьэцым тху-
гъэ хидзамэ, ар жьы хуашэ,
- жиIаш етIуанэ лIыжым.

- Iэм и фэр IэхуауамбитIэ
бубыдрэ кьыдэпшэя нэужь,
куэдэры мьтIысыжмэ, ар жьы
хуашэ, - кьыхилъхьаш ещанэм

Арзэы зэрымгыгъэхуэу лIы-
жышхуэ зэдауэ шысти. Къэза-
нокъуэ Жэбагъы, абы шыгуэ и
шIалэгъуэу, блэкIырты зыхуагъэ-
заш:

- Уэри уи псалъэ кьытхэлъхьэт,
шIалэ, - жайэри.

- Сыт хуэдэ псалъэ?

- Жьы хуар сытIэ кьызы-
рыпшIэнур? - зыкьыхуагъэзаш
абы.

- Куэд ептрэ хуэмышхмэ, ма-
щIэ ептрэ зыгъэгъусэмэ, шысурэ
шхьэкуэуэмэ, гъуэлэрэ мьжей-
мэ - жьы хуа жыхуалэр араш! -
жиIэри ежэжаш.

ЛIыжхьэри абыкIэ арзэы хуауэ
зэбгъыкIыжаш.

● Гупсысэр - псалъэкIэ

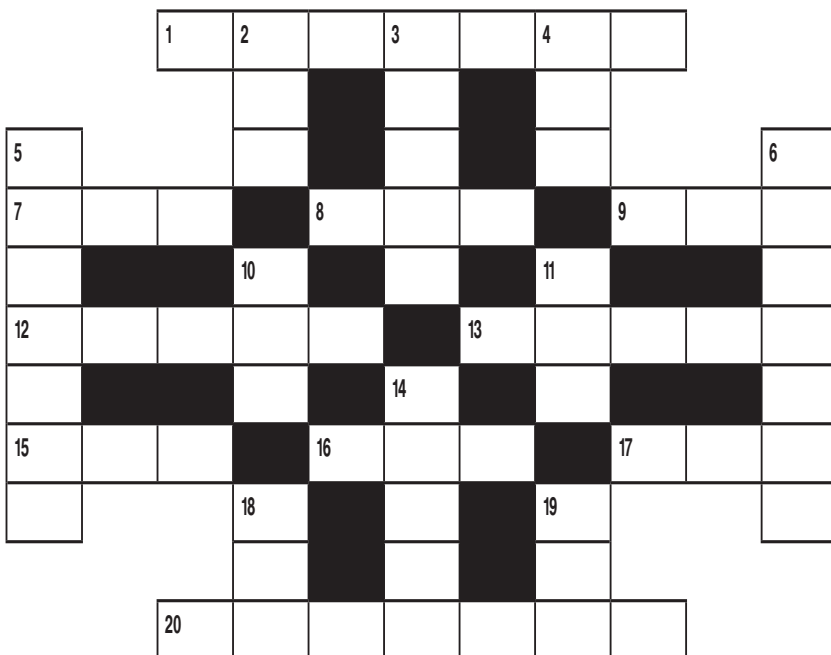
Напэ

Напэншэр напэ иIэкым
жыплэу, шIэбгъэщIэгъуэми, шIэб-
гъэкъуэншэми хэлъкьым, сыту
жыплэмэ, ялэ дьдэу напэ шызра-
гъэгъуэтыр унагуэрш икIи ар
елъыташ сабийр зыпI-кьэзы-
гъэтэдж, зыгъасэ адз-анэ лы-
джанэм, Iыхьы-Iэулэдым, нэ-
гъуэщIэхэм, уеблэмэ, кьэралым.

Тэмэму гъэсэнэгъэ зымыгуэ-
та цIыхум, кьыдэкIуэтыр, и нубжэ
ирикьуа, хэкуэта нэужь напэ
кьылыткьуэкIыну уцIышхуэ-
гъын шIэкьым. УцIыныбжы-
шIэм зумыгъэгъуэта напэр уи
гъашIэ нубжыкым кьыхьыжыр-
кьым; пащIэм кьымыхьар жьа-
кIэм кьыхьыжырккым. Хабзэ-
нэмысым шIамапыкIлар мэ-
сэхуэ, сэхуауэ напэ илэн хуейуэ
пэбубыдыни, икIэрауэ, дела-
гъэщ, мыхьэнэ лъэпкэ илэжкьы-
ми; чы шIыкIэ кьымыгъэша-
р бжэгуэ хуа нэужь кьыпхуэгъэ-
шыжырккым, шIыжаIэри араш.

ХьЭТУ Пётр.

Псалъэзэблэдз

Гъатхэпэм и 2-м ди газетым тета псалъэзэблэдзым и жэуапхэр:

ЕкIуэкIыу: 4. ХьуплэцIэджым. 5. Бжэндэхуэ. 7. Лал. 8. Деж. 10. Мухьэдин. 11. ШхьэцIэпцэтэ.
Къехыу: 1. Къум. 2. ПцIанэ. 3. Вы. 5. Былым. 6. Хьуржын. 9. Хьэлупэ. 12. Хьэ. 13. Тхуэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр бгыщхъэ мэкъуэдэ

Безенги мылылър.

Мылылърм къыщлэж псыежэх.

Къурш бжэнхэр.

Щыхъхэр.

Бгъэпцанэ.

Къаргъей.

Тхэкълумэкълыхь.

Хъэлуцызд.

Дышальхуа щыналъэм мээрэ къуршр куэдэ зэрыщылэм къы-хэкълэ, бгыщхъэ мэкъуэдэ (заповедник) къыщызэрагъэпцануу щыташ. Ар Шэрэдж, Шэджем щыналъэхэм хохъэ. Заповедникыр щалшам и щхъэусыгуэу нэхыщхъэхэм ящыщ а щыплэм щыгуэспым и къуалыгъыр зэрыщытым хуэдэу щажымэн, щаджын мурадэр.

А щыналъэм иджыри XIX лэ-щыгъэм гу лъатауэ щыташ. Дыкхъыушхуеихъ дунейр зыдж щлэныгъэл Динник Николай Кавказым къэклэуауэ щыташ мы щыплэм щыпсэу хэкълэкхуэкълэхмэр мылылърэхмэр иджын и мурадэ.

Зауэ нэужь зэманым, 1949 гъэм, Шэджемпыс и къэжыплэм къагъэкълэуат цыху гуп (экспедиц), щыплэр яджыну, мэкъуэдэ къыщызэбгъэпцаным мыхъэ-нэуэ илэр къахутэнэ.

1960 гъэм өтлунэу экспедицэ къакулэри, аргуэру къаппытат щыналъэр иккы ялэ экспедицэм къахутахэм арзэс техуахэт. Абы иужыкълэ иджыри илэс 15 дэки-жаш мэкъуэдэры къызылуамыхуэ. 1976 гъэм гектар мин 53-рэ и ина-гъуу зэгуагъэхуауэ щыташ «Къэ-бэрдей-Балъкъэр бгыщхъэ запо-ведникыр». Абы хохъэ Кавказым щылэ бгы нэхъ лъагъ дыдэхэр, лъащхъэмахуэрэ Казбекр нэмыщл. Европэ псом мыпхуэдэу лъагъу щылэ заповедникыр мы зыраш.

Нобэ абы еубыд гектар 82649-рэ. Ар лыхытхуу гуэшащ, ауэ нэхъ инхэр тху зэрыхъум хуэдэу.

Мы щыплэм мылылърэу 256-рэ илэщ. Абы шышу 194-р гектар пщырыпщл мэхуэ. Мылылърэу мэкъуэдэрым щылэр псори зэхэту гектар 45502-рэ мэхуэ. Ар за-поведникым и процент 55,3-рэ мэхуэ. Мылылърэхэм къыщлэж псыежэхэр щыплэм куэдэу щы-лэщ, нэхъ уэрхэм ящыщ Шэ-рэджрэ Шэджемр хыхъэу.

Къэкылгъэхэр мыбы къызы-рыщыкълэр зэхуэдэкъым. Ар елътыташ щыплэм и лъагагъым. Метр 3600-м и щхъэкълэ бгым зыри къыщыкълэрым. Мыдэкълэ нэхъ лъахъшэу укхэмэ, метр 3000-м къыщыщлэдауэ 3500-м нэс къэкылгъэр щымащлэ дыдэщ. Мывэхэм жыгъыц къытекълэуэ бо-лъагъу, абы къыщынэмыщлауэ, удз лъагъу цыкълэхэм ушрохъэлэ.

Нэхъ ищлагъылуэкълэ метр 2300-м къыщегъэжауэ метр 3000-м нэсыху къэкылгъэр сантиметр 30 нэхърэ нэхъ лъагъ хуркъым. Метр 1400-м деж удэхэр нэхъ

къыщызэщлэроуэ. Ахэр метрым нэсклэ доклей. Мы щыплэм куэдэ къыщокл жыг мылъагъ цыкълэхэр: өклэпцлэ (ольха), алуейшей (родо-дендрон кавказский), пырамыж (черника), шыгулды плыжь (брусника), нэгъуэщлэхэри.

Мэзълэм щыщылдээр метр 2400-м нэс укхэа нэужыщ. Тхэм-пабгъуэ (широколиственные) жыгхэр метр 1600-м деж къыщокл, къуакълэпыкълэ (хвойные) жыгхэр метр 2400-м деж щобагъуэ. Запо-ведникым къыщокл: Биберштейн и цлэр зезыхъэ санэр, мамкът, мыщыбанэ, гугбгъуэ мэракълэу, мыщэхушпей. Абыхэм нэмыщл, мыбы щылэщ щыплэ куэдэрым узыщрымыхъэлэ удэхэри.

Заповедникым и мэхэм псэу-щхъэ куэд щлэхъэ: къурш гуэгъуш (улар), мысырджэд (тетерев), къуршджэд (кеклик), къурш бжэн (тур), щыхъ, дыгуужь, къурш къаплээн (кавказский барс), мыщэ, былтырыку (рысь), леопард, мээджэд, бажэ, кхъуэ пла-щ, хъэлуцызд, дзыдзэ, ужъэ, клэпхъ, тхэкълумэкълыхь, дзыгуэ-нэф, нэгъуэщлэхэри.

Мы щыплэм щылэ къурш бжэ-ныр дунейпсэ Тхылъ плыжьыкым итщ, зырымашлэм къыщэкълэу. Мыбыхэм къурш джабэхэм тыншу къыщакълыхь, къыщажыхь. Къурш къаплээн дуней псом тету къабж 1000 хъу къудейщ, абы шышу 20-р урысейм щылэщ.

Уэгум къуалэбзу лъэпкъ куэд щыболъагъу. Абыхэм яхэтщ нэгъуэщлэ щыплэхэм узыщрымыхъ-лэ псэушхъэхэр зышхэр: бгъащ-хъуэ (беркут), бгъэжыакълэцэ (боро-дач), бгъэпщэпцанэ (белоголо-вый сип), къуршыбгъэ (черный гриф), къушхъэхуэбгъэ (стервя-тник), къаргъей (сапсан), нэгъуэщлэхэри.

Уздыгъей мэхэм щлэщ бзу пагуэхэр (снегирь), клурклурнау-хэр (мохноногий сыч), нэгъуэщлэ-хэри. Мыдрей мэхэм къуалэб-зухэр цыкуэдэщ: жыгылу (дятел), бзугъуабжэ (дрозды). Бгы джа-бэхэм къыщалъэтыхь къуаргъ-пщэхуэм (галки), къуанщлэ-пэллэхэм (клушицы).

Псыхуэхэм дэщ хъэндрыкъуа-къуэхэр, шындрыхуэхэр, Динник Николай мы щыплэм зыщри-хъэллэ блэ лъэпкъыр, псыблэр. Мылылърэхэм къыщлэж псынэлп-хэм хэсщ бдзэжъей къуэлэн.

Мэкъуэдэрым и лэжыакълэхэр щыгуэспыр зыхуей хуэгъэзэным йолжэ. Абы зыплъыхыакълэу укълэ хуэнуш уи закъуэуи гупым уа-хэтуи.

БИЦУ Жаннэ.

Къурш къаплээн.

Бгъащхуэ.

Къурш гуэгъуш.

Мээджэд.

Къушхъэхуэ щыналъэ.

Алуейшей.

Дыгуужь.

Къурш джэд.

Ди газетым и къыкълэпкъылуэ номеры
къыщыдэкълэу гъатхэпэм и 12-рщ.

Редактор нэхъыщхъэ
ЖЫЛАСЭ Заурбэч

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкълэ Къэбэрдей-Балъкъэр щыналъэ луэху-щлэпэм ПИ № ТУ07-00117-м щлэту ят-хаш.

Зы илэссым газетыр 156-рэ къыдокл. (12+)

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхъэм, секретарым - 42-56-19; унафэщл-редак-торхэм - 40-48-54, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатом - 42-22-66

Индексыр П 5894 • Тиражыр 1.574
• Заказыр №462

ДИ ХЭЩАПІЭР
360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республи-кэ, Налшык къалэ, Лениным и цлэр зезыхъэ уэрэм, 5, ебгуанэ - өпцланэ къатхэр.

Газетым лэ щытрадзар
сыхъэт 18.00-рщ.

«Издательство «Южный регион»
ООО-м щытрадзаш.
357600, Ставрополь край,
Есэнтыгу къалэ, Никольскэ
уэрэм, 5-А